

บทที่ ๑

บทนำ

ความเป็นมาของปัญหา

หนังสือและวัสดุการอ่านในห้องสมุดเป็นเครื่องมือสำคัญต่อการศึกษาทุกระดับ ช่วยขจัดความไม่รู้หนังสือ ส่งเสริมการศึกษาทั้งในสถาบันและนอกสถาบัน ตลอดจนการศึกษาต่อเนื่องด้วยตนเอง หนังสือและวัสดุการอ่านมีบทบาทสำคัญทั้งในด้านการศึกษาและสังคม โดยมีห้องสมุดเป็นแหล่งสะสมหนังสือและวัสดุการอ่านเหล่านี้ เพื่อสนองความต้องการของผู้ใช้ห้องสมุด ห้องสมุดแต่ละแห่งจะสะสมหนังสือและวัสดุการอ่านมากน้อยตามแต่ละประเภทและกำลังของห้องสมุด แต่สิ่งหนึ่งที่ห้องสมุดทุกแห่งจะขาดเสียไม่ได้คือ การจัดทาริธีการต่าง ๆ เพื่อให้งานบริการของห้องสมุดมีประสิทธิภาพมากที่สุด ริธีการเหล่านี้ ได้แก่ งานคัดเลือกและจัดทาทหนังสือ งานวิเคราะห์หมวดหมู่และทำบัตรรายการ งานสำรวจหนังสือ งานซ่อมหนังสือ เป็นต้น งานเหล่านี้เป็นงานที่ห้องสมุดจะละเลยไม่ได้ โดยเฉพาะงานสำรวจหนังสือซึ่ง เป็นงานที่มีผลสะท้อนต่อประสิทธิภาพของงานบริการ^๑

งานสำรวจหนังสือ เป็นงานที่เกี่ยวข้องกับการตรวจขึ้นหนังสือ ตรวจทรัพยากรห้องสมุด เพื่อประเมินจำนวนทรัพยากรห้องสมุดที่ไม่ได้อยู่บนชั้นสำหรับให้บริการ เป็นการตรวจสอบเพื่อให้ทราบว่าทรัพยากรข้อใด จำนวนเท่าใดที่หายไปจากห้องสมุด^๒ งานสำรวจหนังสือที่ดีจะช่วยให้ห้องสมุดได้พบข้อบกพร่องบางประการและแก้ไขให้ถูกต้อง เช่น เลขเรียกหนังสือไม่ถูกต้อง เป็นต้น ทั้งยังเป็น การตรวจสอบสภาพของทรัพยากรห้องสมุดว่า อยู่ในสภาพที่ต้องซ่อมแซมหรือ

---

^๑Hardin Everett Smith, "Taking Inventory," Library Journal 87 (1 September 1962): 2847.

^๒Guy Redvers Lyle, The Administration of College Library 4th ed. (New York: H.W. Wilson Co., 1974), p. 87.

จัดหาเล่มใหม่มาทดแทนหรือไม่ รวมทั้งช่วยในการคัดเลือกทรัพยากรนอกห้องสมุด (Weeding) ซึ่งอาจเป็นหนังสือเก่า ล้าสมัย หนังสือชำรุด หรือหนังสือที่ห้องสมุดไม่ต้องการอีกต่อไป^๑ ด้วยเหตุนี้งานสำรวจหนังสือ จึงเป็นงานสำคัญอย่างหนึ่งที่ห้องสมุดหลายแห่งตระหนักถึงความสำคัญและปฏิบัติต่อเนื่องกันมาเป็นประจำ อย่างไรก็ตาม มีห้องสมุดหลายแห่งที่สำรวจหนังสือแบบนาน ๆ ครั้ง หรือไม่สามารถสำรวจหนังสือได้ เนื่องจากมีอุปสรรคบางประการ เช่น บรรณารักษ์และเจ้าหน้าที่ห้องสมุดมีจำนวนไม่เพียงพอ บุคลากรเขียนไม่สมบูรณ์ งบประมาณไม่พอ เป็นต้น ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษางานสำรวจหนังสือของห้องสมุดมหาวิทยาลัยในประเทศไทย ซึ่งเป็นสถาบันที่มีความสำคัญยิ่งต่อการศึกษาในระดับอุดมศึกษา โดยจะศึกษาขั้นตอนการปฏิบัติงาน การดำเนินงาน ปัญหา และอุปสรรคของงานสำรวจหนังสือ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาขั้นตอน วิธีปฏิบัติและการดำเนินงานด้านงานสำรวจหนังสือของห้องสมุดมหาวิทยาลัย
๒. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคจากงานสำรวจหนังสือของห้องสมุดมหาวิทยาลัย

แนวเหตุผลทฤษฎีที่สำคัญ

ห้องสมุดมหาวิทยาลัยที่ทำการสำรวจหนังสือมีขั้นตอน วิธีปฏิบัติในการสำรวจหนังสือแตกต่างกัน

---

^๑จาวรรม ลินธุโสภณ, วิทยานุกรมบรรณารักษศาสตร์ (กรุงเทพฯ: สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย, ๒๕๒๑), หน้า ๗๒-๗๓.

ขอบเขตของการวิจัย

ผู้วิจัยมุ่งศึกษาขั้นตอน วิธีปฏิบัติงานและการดำเนินงานสำรวจหนังสือของห้องสมุด มหาวิทยาลัยในประเทศไทย งานสำรวจหนังสือ ในที่นี้หมายรวมถึง หนังสือและสิ่งพิมพ์ อันได้แก่ หนังสือทั่วไปและหนังสืออ้างอิง โดยไม่รวมถึงวารสาร สิ่งพิมพ์รัฐบาล สิ่งพิมพ์พิเศษ วิทยานิพนธ์ รายงาน จุลสาร กฤตภาค หรือสิ่งพิมพ์อื่น ๆ ขอบเขตของการวิจัยจำกัดเฉพาะสำนักหอสมุด หอสมุดกลาง และหอสมุด ที่ทำหน้าที่เสมือนหนึ่งเป็นห้องสมุดกลางของมหาวิทยาลัย จำนวน ๑๐ แห่ง คือ สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ฝ่ายหอสมุดมหาวิทยาลัย สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น หอสมุดกลาง สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กองห้องสมุด มหาวิทยาลัยมหิดล สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยรามคำแหง แผนกห้องสมุด มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตวังท่าพระ สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตประสานมิตร และหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่

ข้อตกลงเบื้องต้นของการวิจัย

ผู้วิจัยถือว่า คำตอบของผู้อำนวยการ สำนักหอสมุด หัวหน้าบรรณารักษ์และบรรณารักษ์ ที่ได้จากการสัมภาษณ์และการตอบในแบบสอบถาม เป็นคำตอบซึ่งให้ข้อมูลที่ เป็นจริงและเชื่อถือได้

วิธีดำเนินการวิจัย

- ๑. ค้นคว้า เรื่องงานสำรวจหนังสือของห้องสมุดมหาวิทยาลัยจากหนังสือ วารสาร และเอกสารต่าง ๆ ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ
- ๒. สัมภาษณ์ ผู้อำนวยการ หรือหัวหน้าบรรณารักษ์ และบรรณารักษ์ที่เกี่ยวข้องกับงานสำรวจหนังสือ ของห้องสมุดมหาวิทยาลัย จำนวน ๑๐ แห่ง คือ สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ฝ่ายหอสมุดมหาวิทยาลัย สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

หอสมุดกลาง สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัย เชียงใหม่
สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กองห้องสมุด มหาวิทยาลัยมหิดล สำนักหอสมุดกลาง
มหาวิทยาลัยรามคำแหง แผนกห้องสมุด มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตวังท่าพระ สำนักหอสมุด
กลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตประสานมิตร และหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัย
สงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่

- ๓. สร้างแบบสอบถามเกี่ยวกับงานสำรวจหนังสือ
- ๔. ส่งแบบสอบถามให้บรรณารักษ์ที่เกี่ยวข้องกับงานสำรวจหนังสือของห้องสมุด
มหาวิทยาลัยทั้ง ๑๐ แห่ง
- ๕. วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม โดยหาค่าเฉลี่ยร้อยละ
- ๖. สรุปและนำเสนอผล

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

- ๑. ช่วยให้ทราบขั้นตอน วิธีปฏิบัติงานและการดำเนินงานสำรวจหนังสือของ
สำนักหอสมุด และ ห้องสมุดกลาง ของมหาวิทยาลัย จำนวน ๑๐ แห่ง
- ๒. ทำให้ทราบปัญหาจากการปฏิบัติงานสำรวจหนังสือของห้องสมุดมหาวิทยาลัย
แต่ละแห่งเหล่านั้น เพื่อจะได้้นำแนวทางปรับปรุงและแก้ไขต่อไป

นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

การปิดบริการของห้องสมุด หมายถึง การปิดห้องสมุดเพื่องดการให้บริการแก่
ผู้ใช้ห้องสมุด โดยที่บรรณารักษ์และเจ้าหน้าที่ห้องสมุดยังคงปฏิบัติงานอย่างใดอย่างหนึ่งอยู่
ในห้องสมุด การปิดห้องสมุดเป็นการระงับหรือป้องกันมิให้ผู้อื่นที่ไม่ใช่บรรณารักษ์และเจ้าหน้าที่
ห้องสมุดเข้ามาในห้องสมุด

การเปิดบริการของห้องสมุด หมายถึง การเปิดห้องสมุด เพื่อให้ผู้ใช้ห้องสมุดได้
ใช้บริการต่าง ๆ ของห้องสมุด เช่น บริการอ่าน บริการยืมหนังสือ บริการตอบคำถามและ
ช่วยการค้นคว้า บริการถ่ายเอกสาร เป็นต้น

ความถี่ในการสำรวจหนังสือ หมายถึง จำนวนหรือความบ่อยครั้งในการสำรวจหนังสือของห้องสมุดในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ๆ เช่น ปีละครั้ง สองปีครั้ง เป็นต้น

ทรัพยากรของห้องสมุด หมายถึง วัสดุทุกประเภทที่มีอยู่ในห้องสมุดทั้งที่เป็นวัสดุสิ่งพิมพ์และวัสดุที่ไม่ใช่สิ่งพิมพ์ อันได้แก่ หนังสือทั่วไป หนังสืออ้างอิง วารสาร สิ่งพิมพ์รัฐบาล รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ เอกสารสิ่งพิมพ์พิเศษต่าง ๆ จุลสาร กฤตภาค และโสตทัศนวัสดุ

ระยะเวลาในการสำรวจหนังสือ หมายถึง จำนวนวัน และ/หรือเวลาที่ใช้ในการดำเนินงานสำรวจหนังสือของห้องสมุดในแต่ละครั้ง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการสำรวจพบว่า ไม่มีงานวิจัยใดที่เกี่ยวข้องกับงานสำรวจหนังสือของห้องสมุดมหาวิทยาลัยโดยตรงทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ นอกจากงานวิจัยในต่างประเทศของ เจสส์ เอ มาร์ติน^๑ ซึ่งได้ทำการวิจัยเพื่อศึกษางานสำรวจหนังสือของห้องสมุดโรงเรียนแพทย์ (Medical School Library) ในปี ค.ศ. ๑๙๗๐ โดยการส่งแบบสอบถามไปยังห้องสมุดโรงเรียนแพทย์ จำนวน ๔๐ แห่ง และได้รับแบบสอบถามคืน ๓๔ แห่ง หรือคิดเป็นร้อยละ ๘๐.๐๐ ผลการวิจัยพบว่า ห้องสมุด ๓๔ แห่ง มีการดำเนินงานสำรวจหนังสือ ๖๔ แห่ง การสำรวจหนังสือมีทั้งแบบสำรวจทรัพยากรจำนวนทั้งหมด (Full inventories) และสำรวจทรัพยากรห้องสมุดเป็นบางส่วนหรือบางจำนวน (Partial inventories) คิดโดยเฉลี่ยห้องสมุดแต่ละแห่งสำรวจหนังสือ ๒ ครั้ง ในช่วงเวลา ๑๐ ปี ใช้เวลาสำรวจโดยเฉลี่ยแห่งละ ๓๐ วัน และค่าใช้จ่ายในการสำรวจหนังสือ โดยเฉลี่ยราคาเล่มละ ๒ เซนต์ ผลการสำรวจหนังสือทำให้มีการปรับปรุงและแก้ไขบัตรรายการให้ถูกต้อง ทันสมัย ทำให้ทราบจำนวนและรายชื่อหนังสือหาย ช่วยในการคัดเลือกหนังสือออกนอกห้องสมุด ตลอดจนทำให้

---

^๑Jess A. Martin, "Are Inventories Justified?," Bulletin of Medical Library Association 59 (January 1971): 50-52.

บรรณารักษ์และเจ้าหน้าที่ห้องสมุดที่ปฏิบัติงานสำรวจได้ค้น เคยกับหนังสือและสิ่งพิมพ์ของห้องสมุด
รวมทั้งทำให้งานบริการมีประสิทธิภาพสูงขึ้น และทำให้บรรณารักษ์มีความมั่นใจในการให้
บริการมากยิ่งขึ้น มาร์ติน ได้เสนอแนะว่า ห้องสมุดแพทย์ที่มีสิ่งพิมพ์ไม่เกิน ๑๐๐,๐๐๐ เล่ม
ควรจัดให้มีการดำเนินงาน สํารวจหนังสือทุก ๆ ๓ หรือ ๔ ปี และประโยชน์ที่ได้รับจาก
การสํารวจหนังสือมีค่าสูงกว่าค่าใช้จ่ายที่ใช้ในการดำเนินงานสํารวจหนังสือ